

ISTEN SZAVA-E A BIBLIA?*

Mivel a címben megfogalmazott kérdést egy protestáns, pontosabban egy református teszi fel, ez első látásra meglepő vagy sokkoló lehet. A „Hitvallás” (les Confessions), amely a református hitelveket tartalmazza, nagyon világos ebben a kérdésben. Második és ötödik cikkelyben a *Rochelli Hitvallás* (1571) is állítja, hogy az Isten szava a Szentírásban található meg. A *Második Svájci Hitvallás* (1566) azzal a fejezettel kezdődik, amelynek a címe ez: A Szentírás Isten valóságos szava.

Ezeket az állításokat gyakran értelmezték szélsőségesen. A történelem folyamán sokan úgy vélték, hogy a Biblia Isten „egyik szava” a többi között. Úgy gondolták, hogy Isten valóságosan kifejezte ugyan magát a Bibliában, ám az egyházi hagyományokban és tekintélyben, a természet minden megnyilvánulásában vagy az emberek gondolkodásában és öntudatában szintén megmutatkozik. Mások ugyancsak Isten szavát vélték felfedezni a történelemben és olykor a világ különböző vallásaiban is.

Ezekkel a véleményekkel áll szemben a reformáció „sola scriptura” (egyedül a Szentírás) tanítása, amely kizárólagosságot fejez ki. Ennek értelmében a Biblia nem Isten egyik szava, hanem az *egyetlen*. Ez magában foglalná azt is, hogy Isten nem szólal meg máshol – pontosabban mi nem halljuk meg sehol máshol. Amikor azonban a reformáció alapszövegeit és a későbbi teológiai elmélkedéseket tanulmányozzuk, észrevehetjük, hogy ezek nem mennek el ennyire messze. A radikális vagy szélsőséges értelmezés pedig megingatja a protestantizmus helyzetét.

Ez a cikk alkalmat ad arra, hogy négy pontban világítsak rá, mi gátol meg annak az állításában, hogy egyedül a Biblia Isten szava.

Szó és Írás (az ige és a Biblia)

Az első pontban egy egészen egyszerű megállapításból indulunk ki. A Biblia nem *szó* formájában jelenik meg, hanem *írás* formájában – még pontosabban: különböző írások gyűjteménye.

Mindig meghökkenő érzést kelt, amikor azt hallom: „Most fel fogjuk olvasni Isten szavát.” *A szót nem olvassák, inkább hallgatják.* Itt természetesen nem szükséges sarkalatos ellentéteket felállítanunk, vagy hogy az ellentétes szavak egyeztetetlensége fölött szenevelegjünk. (Elég itt arra utalnom, hogyan mondjuk és hogyan írjuk ugyanazokat a szavakat, mondatokat, gondolatokat.)

* Forrás: *Évangile et Liberté* 2003 október. Andorkó Rozália fordítása

El lehet olvasni valamely nyomtatott diskurzust, vagy *hallgatni* egy szöveg felolvasását anélkül, hogy a tartalmát vagy értelmét megváltoztatnánk. Mégis azt érezzük és tapasztaljuk, hogy szó és írás másképpen érint meg, és nem ugyanazt a kapcsolódást hozza létre bennünk. Valakinek a szövegét elolvasni nem ugyanaz, mint amikor az illetőt beszélni halljuk. Az írás távolságot, eltávolodást jelent (fizikailag mindenki a maga helyén marad). Az olvasásánál nincs közvetlen kapcsolatunk a személlyel, hanem csak egy közvetítő eszközzel, amely tőle származik. Ezzel ellentétben a beszéd élő jelenlétet, „egyenes adást” feltételez, személyes találkozást, közelséget, érintkezést.

A *Rochelli Hitvallás* második cikkelye rámutat arra, hogy Isten kezdetben szavakkal nyilatkoztatta ki szavát, utána e szavakat írásba és könyvekbe szerkesztették össze, amelyek gyűjteményét Bibliának nevezzük. Tudjuk azt is, hogy a Biblia könyveinek nagy része prédikációkból és a próféták, evangélisták, apostolok és leginkább – természetesen – Jézus beszédeiből született. Itt olyan szövegek vannak, amelyek előbb élőszóban hangzottak el, s csak utána írták le őket. A Biblia a szavakat tartósította, mintegy mélyhűtötte.

Ha mélyhűtött ételeket akarunk fogyasztani, fel kell őket melegítenünk, hogy ehetőek és táplálók legyenek. Ugyanúgy az írott szövegnek is melege van szüksége, erőre kell kapnia ahhoz, hogy szóként megérintsen. Paul Ricoeur írja: a prédikáló nehézsége abban áll, hogy „helyreállítsa a szót, amelyet az írott szöveg közvetít”. Ebből a szempontból a protestantizmus kiemelte a prédikáció fontosságát. Isten szava eljut hozzánk és kérdéseket ébreszt bennünk. „Az egyház élete és lényege – állítja Luther – az Isten szavában van, [...] nem az írott szóban, hanem a hangoztatott szóban [vagyis a prédikált szóban].” Az üldöztetések idején a francia protestánsok ragaszkodtak összejegyzeteikhez és a prédikációkhoz, annak ellenére, hogy az elővigyázatosak és bölcssek azt tanácsolták (Svájctól Hollandiáig), hogy hagyjanak fel ezekkel a veszélyt hozó alkalmakkal. „A hit hallásból van” (Róm 10,17), nem olvasásból; a hit az evangélium prédikálásából táplálkozik, nem csupán a Biblia személyes olvasásából. Ugyanakkor a prédikáció csak akkor evangéliumi, ha a szövegre támaszkodik, és kitarat mellette azzal a céllal, hogy élővé és aktuálissá tegye! A Biblia szolgáltatja a prédikáció alapját, lényegét és szabályait, amelyek nélkülözhetetlenek. Nem lehet az evangéliumot úgy hirdetni, hogy elvonatkoztatunk az íróiktól, akik közvetítik.

A Biblia *mint szöveg* nem Isten szava. Akkor sem az, ha a szekrénybe zárják, vagy ha szigorúan irodalmi szempontok szerint tárgyalják. Amikor azonban valódi prédikációt támaszt, és amikor ez a prédikáció átváltoztatja a szöveget élő és aktuális üzenetté, akkor tör fel belőle az Isten szava.

A Biblia és a Lélek

Induljunk ki az olvasmányaim alatt kijegyzetelt mondatból: A Biblia „halott dolog, bármely életjel nélkül”. Ezt a mondatot nem egy hitetlen vagy a keresz-

ténység egyik ellensége írta; éppen ellenkezőleg: maga Kálvin. Ezt egyébként még a szószéken is elmondta, amikor egyik prédikációjának alapját a 2Tim 3,16 képezte. Nem kihagyásról vagy tévedésről van szó, hanem csupán a reformátor vissza-visszatérő témájáról. Úgy gondolta ugyanis, hogy a Biblia önmagában élettelen és erőtlen, halott írás, pusztá szöveg, és nem az Isten élő és éltető szava.

A Biblia a Szentlélek hatására válik isteni szóvá azok lelkében, akik hallgatják vagy „olvassák” a prédikációt, amely belőle fakad. Az Isten szavát csak akkor lehet hallani, amikor megtörténik a két beszéd találkozása: az egyiké, amelyet a Biblia fogalmaz meg és amely a prédikáció alap gondolata, s a másiké, amelyet a Lélek belülről indít el az alap gondolat hatására. Ahogyan Zwingli írja: „a Lélek, amely a Bibliában beszél és a Lélek, amely a mi lelkünknek beszél, kölcsönösen igazolja egymást.”

A XIX. században sokat foglalkoztak a bibliai szerzők ihletettségével s a szövegek sugalmazottsággal: vajon az írók csak az Isten „tollvivői” voltak-e, akik mindent leírtak, amit az Isten „tollba mondott”, vagy saját érzelmeiket és gondolataikat is hozzáadták? Sokféle elméletet találtak ki, és mindegyiket sokat is vitatták. Számomra úgy tűnik, hogy *a bibliaolvasó ihletésének ugyanakkora a jelentősége, mint a szerzők ihletettségének.* „Szükség, hogy ugyanaz a lélek, aki beszélt a próféták szájából, szálljon a mi szívünkbe is” – írja Kálvin. Ezért a Biblia olvasása a reformátusoknál egy olyan imával társul, amely kéri a Szentlelket, hogy tegye a szöveget élő szóvá. A Szentlélek nélkül a Biblia legszebb részei és a legmeghatóbb prédikációk is csupán az irodalom és a művészet köréhez tartoznak, és semmi közük az Isten szavához.

Hogyha egy szövegnek szüksége van ihletésre, akkor az „ihletésnek” is szüksége van a szövegre, hogy ellenőrizze, igazolja és azonosítsa. Legtöbbször összetévesztjük kívánságainkat és szenvedélyeinket az Isten akaratával, és ami nekünk tetszik, azt fentről jött igazságnak véljük. Ha szembesülünk a szöveggel, ez lehetővé teszi, hogy elválasszuk azt, ami tőlünk való, attól, amit Isten mond. *Ha a Biblia a Szentlélek nélkül halott írás, akkor a Szentlélek a Biblia nélkül nem más, mint ábránd.*

Az Isten szava nemcsak a Bibliában vagy a Szentlélekben lakozik, hanem a kettő találkozásánál van jelen.

Az Ige testté lett

János evangéliuma elején olvassuk: „Kezdetben volt az Ige, és az Ige az Istennél volt, és Isten volt az Ige. [...] Minden általa lett, és nélküle semmi sem lett, ami létrejött. [...] Az Ige testté lett, itt élt közöttünk, [...] telve kegyelemmel és igazsággal.”

Ehhez a nagyon jól ismert szöveghez három megállapítást fűzök:

1. Itt nem esik szó a Bibliáról. Amikor az igéről beszél, János nem említi sem az Ő-, sem az Újszövetséget.

2. Magától értetődik, hogy az ige megelőzi az írást és minden könyvet, hiszen ő a teremtés pillanatától létezik.

3. Wilfred Monod párizsi teológus a múlt század elején helyesen állapította meg, hogy amikor Isten hallatni akarja szavát az emberekkel, amikor meg kívánja őket érinteni és közöttük akar lakni, akkor belőle nem könyv lesz, hanem „test”, pontosabban személy.

Gyakran azt állították, hogy az iszlám és a kereszténység közötti hasonlóság az, hogy – bár nem ugyanabból a könyvből, de – könyvből származnak, és hűségesen ragaszkodnak a sugalmazott szöveghez. Igaz, nem tagadható némi rokonság, azonban a különbség is számottevő. A muzulmánok számára a legfelső tekintély a könyvben van, amelynek az eredetije örök idők óta a mennyben található, és az Isten abból diktál prófétájának. Mohamed a Korán szolgája, szerepe az, hogy hűen közvetítse a Koránt a hívek felé. A kereszténység számára a legfelső hatalom Krisztus, aki a megtestesült Ige. A Biblia Krisztus szolgálatában van, és az ő küldetése az, hogy tanúbizonyságot tegyen. Ahogyan Luther írja: a Biblia az a szolgáló, akinek Krisztus az Ura.

A Biblia imádata veszélyezteti a protestantizmust ugyanúgy, ahogy a szentségek imádata veszélyezteti a katolikus vallást. Ebelinggel együtt vallom, hogy „a hit nem a Bibliába vetett hit, hanem Krisztusban való hit.” A Biblia egyedi értéke és jelentősége az, hogy Krisztussal van kapcsolatban. A Biblia megengedi, hogy megismerjük és megértsük Jézust, aki hozzánk jön, és sajátos módszereivel megközelít minket.

A Biblia Isten szava, amennyiben tanúbizonyságot tesz Krisztusról, hozzá vezet, és segít őt megtalálni.

A Biblia mint emberi alkotás

Hangsúlyoznunk kell azonban a Biblia nagyon emberi vonását is. Hiábavaló ezt elrejtteni vagy kisebbíteni, hiszen ez a vonás nagyon szembeötlő. Ha eltekin-tünk ettől, nem számíthatunk a Biblia valódi megismerésére.

A bibliai embernek kettős arculata van.

1. Először is a Biblia nem „készen megírva” hullott le az égből. A különböző könyveket, amelyek alkotják, emberek írták, akik épp úgy jártak el, mint bármely szerző. Összegyűjtötték az iratokat, „ankétokat” végeztek (evangéliumának kezdetén Lukács rá is mutat ezekre). A szerzők munkatársakkal dolgoztak együtt (Pál apostol néhányat meg is említ). Ők „piszkozatokat” is írtak, és a szövegeket gyakran változtatták (így a Teremtés könyve sok történetet ötvöz, és a Korintusbeliekhez írt levél Pál apostol leveleinek csupán egy része). Sok évszázados vita után csoportosították egy-egy kötetbe azokat a könyveket, amelyek az Ó- és az Újtestamentumot alkotják. *Bibliánk egy olyan fejlődéstörténet eredménye, amelyet rekonstruálni lehet anélkül, hogy természetfölötti erőket hívnánk segítségül.*

2. A Biblia írói mély emberi gondolatokat, véleményeket és érzelmeket fejeznek ki. A Bibliában megtalálunk különféle hitet, sok ismeretet és egy letűnt kor, kultúra felfogását is. Így az első Mózes-könyv (Teremtés) első fejezetének szerzője azt írja, hogy a Nap és a Hold a legnagyobb csillagok. Nagyon jól tudjuk, hogy ez nem így van, és látjuk, hogy itt a legkevésbé sem Isten igéjéről van szó, hanem egy olyan emberi ismeretről, amelyet ma már meghaladtunk. A Biblia gyűlöletre és bosszúállásra is indít, amelyek viszont ellentmondanak a szeretet – ugyancsak a Bibliából ismert – parancsának. A 137. zsoltárnak, amelynek olyan szép a kezdete („Amikor Babilon folyói mellett laktunk, sírtunk, ha Sionra gondoltunk”), hátborzongató a befejezése („Boldog lesz, aki megragadja, és a sziklához csapja csecsemőidet”). Hogy lehet ebben Isten szavát látni, vagy amelyet ő ihletett?!

Isteni vagy emberi könyv-e hát a Biblia? Szerintem ez is, az is. Az isteni üzenet hozzánk csakis emberi beszéd által juthat el. De nem szabad összetévesztenünk az üzenetet a beszéddel, amelyet a hit „lefordít”, de „meg is tagad”. A keresztény hit semmiképpen nem kötelez arra, hogy letűnt korok gondolkodását és felfogását fogadjuk el. Ne felejtjük el, ezek az emberi beszédek olyan üzenetet közvetítenek, amely meghaladja őket. Néha ellentétes, hibákkal és mellémondásokkal telt nyelvezet révén érteti meg velünk a Biblia azt, amit Isten nekünk ad és azt, amivé bennünket alakítani akar.

A Bibliát akkor minősíthetjük Isten szavának, amikor az emberi írásokon túl meghalljuk az isteni hangot, amely megtérésre hív, és fogékonyra tesz az új életre.

A szó eszköze

A Bibliával kapcsolatban négy megállapításom van:

A Biblia akkor Isten szólója, ha

- a) a prédikációt evangéliummá teszi,
- b) a Szentlélek tevékenységét megeleveníti,
- c) Krisztussal (Jézussal) való találkozásunkat teszi lehetővé,
- d) az emberi írásokon túl meghalljuk az isteni üzenetet.

Tartózkodom attól, hogy a Bibliát Isten szavának mondjam, mert ez pontatlan és helytelen értelmezésekre adna lehetőséget.

Ezt két példával világítom meg:

Luther a Bibliát ahhoz a nádkosárhoz hasonlítja, amelyben Mózes úszott a Níluson. A kosárnak csak attól volt értéke, hogy benne feküdt a kisgyermek. A kosár nem maga a gyermek, de kosár nélkül a gyermek vízbe fulladt volna. Ugyanúgy a Biblia nem Isten szava, de Biblia nélkül Isten nem jut el hozzánk.

Az egyik barátomnak van egy nagyon régi lemeze, amely Mozart egyik hegedűművét őrzi Jacques Thibaud előadásában. Néha újrarahallgatom. Hangjában nincs meg a mai CD-k tisztasága, de ez nem csökkenti az értékét, mert általa

egy rendkívüli előadás élményében van részem. A zenét hallgatom, nem a lemezt. Ám a lemez nélkül ez a zene már elenyészett volna. Ugyanúgy a Biblia is *engedi* meghallani az Isten szavát. Mellesleg jegyzem meg: ahhoz, hogy megértsük a Szentírás tekintélyét, az esztétika felé kell fordulnunk, és nem a tudomány felé.

A két példa persze pontosításra szorul. Amikor azt mondom, hogy a Biblia szükséges feltétele, nélkülözhetetlen eszköze és legjobb helye az Ige hallgatásának, tudatosítani kell ennek az állításnak a személyes jellegét.

Isten megérintheti az embert – ha akarja – a Biblián kívül is, és hajlok arra, hogy higgyem: meg is teszi. Nem tagadom, hogy szavát máshol is meghallják – például más vallásokban. Számomra a Biblia a szükséges, de nem elégséges eszköz ahhoz, hogy az Isten szavához bejárom legyen. A Biblia nem von hátrált az isteni szabadságnak, még ha a keresztyén nem is tud ezen túljutni.

Törvénybe iktatni, szabályozni, ajánlani... az elvilágiasodás körüli viták még mindig nem ültek el. A különféle vallási áramlatok léte és gondolatísága nyilvánvalóan nélkülözhetetlen e vitában. Az alábbiakban a francia Lutheránus-Református Állandó Tanács elnöke, François Clavaïroly lelkész osztja meg velünk nézeteit.

FRANÇOIS CLAVAIROLY

AZ ELVILÁGIASODÁS „VAKFOLTJA”*

Az emberiség története szüntelenül összefonódik a vallás kérdésével. Senki nem tud meglenni „egy költemény, egy hosszabb elbeszélés, egy közösségi gondolat, egy bárhonnán jövő szikra” (R. Debray, *Isten, az útiterv*, Párizs, Odile Jacob, 2003. 296.) nélkül ahhoz, hogy valóban éljen, és ne csupán túléljen. A vallásos történetek éppen amiatt érintik mindig mélyen az embert, mert létfontosságú kérdésekről szólnak, és rámutatnak a megoldásokra. És senki nem mellőzheti, vagy – ami ennél is rosszabb – nem irthatja ki egy hely vagy egy nép vallását annak kockázata nélkül, hogy ezzel magát a kultúrát sértené meg, amelyben az gyökerezik.

Az elvilágiasodás „keletkezése”

Franciaország történelmének fel kellett vállalnia ezt a valóságot. A jelenlegi helyzethez vezető újabb történelmi időszakok közül kettőnek jut meghatározó szerep: az első a felvilágosodásból kiinduló nagy gondolati mozgalom, amelynek történelmi állomásai az 1789-es forradalom és az 1801-es Konkordátum. A második pedig az az 1880-ban kezdődő országos vita, amely az 1905-ös törvény kihirdetéséhez vezetett. Ilymódon a világi köztársaság létrehozásától az egyházak és az állam különválasztásáig a francia társadalomnak sikerült az elvilágiasodás két „küszöbét” is átlépnie anélkül, hogy saját egységét vagy elveit veszélybe sodorta volna.

Emlékeztetvén itt a protestantizmusnak az elvilágiasodáshoz való kötődésére, amelyet senki nem vitathat komolyan, ismételten és még szabadabban kijelenthetjük, hogy az 1905-ös törvényben megfogalmazott egyház és állam közötti viszony francia felfogása a vallásgyakorlás tekintetében mennyire korlátozó jellegű, és mennyire megérdemel néhány adaptációt.

A „vakfolt”

Arról van szó tehát, hogy amikor eszmélkedéseink során valamely vallás hívének vagy éppenséggel ateistának vagy akár agnosztikusnak valljuk magunkat, egyik irányban se legyünk dogmatikusak. Szeretném itt – mintegy tiszteletteljes párbeszéd keretében – felidézni azt, amiről úgy gondolom, az *eszményi elvilá-*

* Forrás: Évangile et Liberté 2004 január. Farkas Júlia fordítása